

УДК 298.9

Т. Р. Беднарчик

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та суспільних наук

Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

ПЕРШІ ВИЯВИ УКРАЇНСЬКОЇ РІДНОВІРСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ У ХХ СТОЛІТТІ

Вивчення феномена неорелігій посідає одне з важливих місць у світовій філософській думці. Сучасне українське релігієзнавство досліджує вияви національної ідентичності в конфесійній діяльності як одну із пріоритетних тем. Українське рідновірство привертає увагу дослідників своїм різноманіттям виявів і патріотичним спрямуванням.

Наукова школа вивчення рідновірства сформована президентом Української асоціації релігієзнавців, керівником відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, доктором філософських наук, професором А. Колодним. Сучасним дослідникам добре відомо, що феномен українського рідновірства нараховує багато десятиків років. Цей релігійний рух насамперед пов'язують із іменами ідеологів Рідної Української Віри (РУНВіри) – Левом Силенком (1921–2008) та Української Рідної Віри – Володимиром Шаяном (1908–1974). Через різні обставини вони інтерпретували власне сходження до Рідної Віри так, що опинялися в центрі сакральної історії зі статусом «першого просвітленого». В. Шаян переконував своїх послідовників, що сам навернувся до дохристиянських вірувань у 1934 р. після містичного «переживання». Його перші публікації з питань відродження давніх вірувань з'явилися в середині 1940-х рр. Цю концепцію підтримують такі відомі дослідники, як Г. Лозко [12, с. 99–105], О. Смержевська [15, с. 47]. Л. Силенко у власній сакральній історії вказує на рідного дідуся як на носія давнього нехристиянського релігійного світогляду. Віру в Дажбога він осмислив і сприйняв під час трагічних подій Другої світової війни, але відкрито проповідувати її почав значно пізніше, у 1964 р. Такий підхід визнає А. Колодний [10, с. 686–687], Т. Хміль [18, с. 41–46].

Науковцям відомо, що між Л. Силенком і В. Шаяном розгорнулася жорстка боротьба за першість у питанні «свідомого проголошення» Рідної Віри. Проте нові факти вказують, що вони обидва замовчували наявність української рідновірської релігійності в патріотичному середовищі 1910–1930 рр. Отже, питання про витоки рідновірського руху є сакральним моментом для віруючих і актуальним для фахових дослідників. Останніми роками дослідники української мемуаристики оприлюднили низку нових матеріалів про учасників Української національної революції 1917–1921 рр. і суспільно-політичних рухів 1920–1930 рр. Особливу увагу привертають приклади розриву з християнською традицією на фоні зростання національної свідомості, визнання значущості дохристиянського пласту історії й факти поважного ставлення та культового шанування давніх богів – Дажбога й Перуна.

Метою статті є оприлюднення нових даних про свідоме звернення до дохристиянської спадщини учасників українських патріотичних рухів першої половини ХХ ст., пошук ними нових форм духовності і проголошення ідей, які відповідають рідновірському світогляду. Також ми маємо на меті дослідити зв'язки між учасниками процесу й місце цього явища в європейському контексті.

Український рідновірський релігійний рух має різноманітні витоки. Глобальним поштовхом створення передумов для його появи стали криза української козацько-гетьманської державності та пошук нових духовних орієнтирів, який розпочала інтелігенція в ХІХ ст. М. Костомаров у «Книзі буття українського народу» спро-

бував викласти українську ідею з рисами месіанства, а у «Слов'янській міфології» охарактеризував давні вірування як розвинену систему, яка є близькою ведичній культурі. Т. Шевченко у своїй творчості вийшов за межі християнської моралі, піддав критиці католицизм і православ'я, підняв статус української нації до рівня найвищої духовної цінності, яка стала рівною Богу.

Антиклерикальна позиція І. Франка була широко відомою сучасникам. Повість «Захар Беркут» (1882) демонструє повагу автора до дохристиянського минулого, а язичницька громада в ній постає як ідеал, який протистоїть феодалному суспільству. На розвиток українського рідновірського руху безпосередньо вплинула книга І. Франка «Сотворення Світа» (1904), яку було написано після ознайомлення із новішими результатами розкопок європейських археологічних експедицій на Близькому Сході. Він заперечив «божественне» походження біблійних текстів і заповітів.

Леся Українка, фактично, розірвала свій духовний зв'язок із християнством, розвинула ідею пошуку гармонії у зближенні з природою, в оперті на народний світогляд з елементами язичницького світосприйняття. У творі «Стародавня історія східних народів» (1890) Леся Українка ввела до обігу науково-популярну інформацію про вірогідне походження давніх народів аріїв із території Європи і про часткове їх переселення до Азії, Ірану та Індії, про подібність культур народів індоєвропейського кореня, слов'янських мов до санскриту і схожість культури слов'ян та індійських аріїв. Ця концепція Лесі Українки стала прологом до формування рідновірських світоглядних систем ХХ ст.

На початку ХХ ст. відбулись кардинальні зміни в житті українського народу. У 1917–1918 рр., унаслідок революційних подій, були зруйновані православна Російська та католицька Австро-Угорська імперії. Українська національна революція 1917–1921 рр. спричинила нову хвилю національного відродження. Героїчна боротьба за державність і загибель УНР та ЗУНР, незважаючи на докладені зусилля, окупація українських земель сусідніми державами спричинили появу українського націоналізму як нової форми світогляду. У релігійній сфері також відбулись вагомі зміни. Російська православна церква втратила свій монополітний статус. Створення Української автокефальної православної церкви та тенденції «обновленства» православ'я засвідчили потенційну готовність суспільства до релігійних реформ. Видатні представники українського «розстріляного відродження» 1920-х рр. демонстрували свою байдужість до релігії. Невдовзі народ пережив низку соціальних потрясінь – розкуркулення, голодомор, бідність, Другу світову війну, насилля гітлерівського та комуністичного тоталітарних режимів, активізацію й поразку нової хвилі Визвольних Змагань 1939–1950 рр. Серед віруючих-рідновірів була значна частка тих, кого особисто зачепили ці події. Таким був історичний фон формування українського рідновірського руху.

Ми маємо достовірні відомості про те, що серед інтелігенції та в патріотичному середовищі українських військових велася дискусія про цінність дохристиянської духовності. Видатний український скульптор і старшина Українських січових стрільців, діяч Союзу визволення України, старшина Сірожупанної дивізії УНР, уроджен-

нець Полтавщини Михайло Гаврилко (1882–1920) ще в 1913 р. під час знакового для історії України Другого українського студентського з'їзду, присвяченого 40-літтю творчості Івана Франка, відкрито виступив проти іноземних впливів в українській культурі та закликав до відновлення духовних цінностей дохристиянської релігії.

Наведемо ключові ідеї М. Гаврилка, які переказав його друг і свідок виступів Микола Голубець: «Греко-візантійські, римські, польські, московські, німецькі й бозна-які впливи викривили й покалічили українську душу... Тому – геть зі сміттям чужинецьких впливів, назад до позицій, з яких ми вийшли, отже – до культури наших прапредків, що мали своїх богів, свій погляд на світ і своє відношення до природи, свою етику й свою мораль... Гаврилко справді вжив фрази про поворот до поганства, й не тільки на студентському з'їзді говорив про Перуна й здоровий символізм старої української мітології» [8, с. 68].

Під час Першої світової війни М. Гаврилко в присутності підлеглих стрільців звертався до давніх богів із проханням про захист для його підрозділу. Він шанував «ясного і ласкавого Дажбога, що хранить від усякої напасти, і Перуна, що б'є громами всякого супостата ... міг зупинитися серед лісу, стати на пні дерева і голосно молитися до сил, що його оточують». До української культури М. Гаврилко увійшов як талановитий скульптор, який увіковічив пам'ять про Тараса Шевченка в численних пам'ятниках. Його особисті почуття досягнули рівня культового шанування «коханого Батька і спасителя нашого Тараса». Він також демонстрував свою прихильність до князя Святослава за його відданість вірі предків і героїчну войовничість [8, с. 14–15, 61]. М. Гаврилко був убитий чекістами у 1920 р. за активну участь у повстанському русі. Це завдало непоправимого удару по подальшому розвитку рідновірства.

М. Гаврилка й багатьох відомих українських інтелегентів поєднувала спільна діяльність у Союзі визволення України (далі – СВУ). Організація, заснована в 1914 р., відкрито закликала до боротьби за відновлення самостійної української держави. Провідниками СВУ були видатні науковці та просвітники: А. Жук, Д. Донцов, В. Дорошенко, М. Залізник, О. Скоропис-Йолтуховський, професор С. Смаль-Стоцький, доктор М. Чайківський. Організація видавала часописи, збірники статей і різноманітну літературу з української тематики, організувала читання просвітницьких лекцій. На визволених від російської імперської влади землях, зокрема на Волині, утворювалися українські школи. Чи не найбільшим успіхом СВУ стала робота з українцями, котрі потрапили в полон до німців і австрійців як вояки російської армії. З початку організація направляла в табори вчителів, лекторів, надсилала бажаним українську літературу та пресу [5, с. 4–11]. Полонені намагалися організувати бібліотеки й різні товариства. З початком Національної революції вони систематично проголошували свою готовність служити в українських державних бойових частинах, формування яких почалося на початку 1918 р. Отже, українізовані, завдяки СВУ, табори для полонених ще до 1917 р. перетворилися на кузню національної свідомості для тисяч наддніпрянських українців. Саме там багато хто з них уперше прочитав «Кобзаря» і сприйняв його як свою головну духовну книгу [9, с. 34–45].

Той факт, що в оточенні М. Гаврилка йшлося про культове шанування давніх богів, підтверджується листами його друга, волинського просвітянина Марка Луцкевича (1882–1940): «Та, гадаю, Перун ще милостив – побачимось. Маю ще до тебе прохання, чи не пощастить з Відня, через Швейцарію, сповістити сестру, що мене Перун тутечка милує. Така адреса: Київ... Редакція часопису «Рілля». Ме. Луцкевич». В іншому листі до відомого діяча, голови президії СВУ Андрієві Жуку теж згадується Перун: «Бувайте здорові. Щастя Вам, Предавній Наш Перун, у

сії тяжкій праці...» [8, с. 371, 372]. Указані листи датуються груднем 1916 р.

Про те, що серед членів СВУ існувало шанобливе ставлення до дохристиянських богів, свідчить ще один факт. Західноукраїнський поет Василь Пачовський (1878–1942) співпрацював з цією організацією. Ще в 1913 р. він звернувся до давніх божеств у поетичній збірці «Ладі й Марені – терновий огонь мій». У поемі «Князь Ляборець» (1923) автор позитивно описує монотейстичний культ Дажбога як основу духовності дохристиянських часів. Пізніше В. Шаян визнавав В. Пачовського одним із наставників формування його рідновірського світогляду. Його вразили образи, які ввів у культуру цей поет: «Храм дітей Сонця», «Бог Сонце», «Відродження Ордену» [19, с. 447]. Проте В. Шаян жодним чином не згадав про поему «Князь Ляборець» і її зміст, що, на нашу думку, зумовлено його протистояння із Л. Силенком, який, власне, проповідував культ Дажбога. Останньому згадки про В. Пачовського теж були не зручними, оскільки він представляв себе засновником ідеї повернення до культури Дажбога.

У 1918–1919 рр. у військах УНР виступав і набув популярності бандурист Василь Семець. Водночас у нього склалися дружні стосунки із М. Гаврилком. Ми не знаємо, чи обговорювали вони питання відновлення давньої релігії, проте привертає увагу той факт, що в 1970 р. В. Семець, будучи відомим у США виконавцем, відкрито підтримував культ Дажбога, який проповідував Л. Силенко [20, с. 72].

Ветеран Першої козацько-стрілецької дивізії (більше відомої як «Сіра чи Сірожупанна дивізія») Василь Падалка (1888–1977) залишив власне свідчення про поширене серед українських військових зацікавлення щодо давньої історії й релігії. В офіційному листі до редактора журналу «Відродження» та голови громади «Визнавців Української Віри» В. Гринька він розповів про книгу «Історія Оріанської Імперії», котра ніби знаходилася в похідній бібліотеці й обговорювалася старшинами його кола в період збройної боротьби та перебування в таборі для інтернованих (1917–1923). У ній йшлося про те, що давня «Оріанська Імперія» займала територію сучасної України, Сирії, Палестини, Іраку, Ірану й досягала Індії. Її володар Кий Перший сповідував віру в Дажбога та побудував на честь нього храм «Аркон» у Єрусалимі, який пізніше мусульмани перетворили на мечеть Аль-Аксу [13, с. 22]. В наш час ми не маємо незалежних даних про існування цієї книги. Можливо, що В. Падалка міфологізував зміст якоїсь науково-популярної брошури. Книги з історичної тематики масово видавалися після зняття цензури в 1917 р. Зокрема, згадана вище книга Лесі Українки «Стародавня історія східних народів» була видана 1918 р. в Катеринославі. У ній було розглянуто питання походження арійських народів на території Європи, їх часткового розселення в Азії та культурної єдності індоєвропейських народів.

Основу старшинського складу Сірої дивізії під час її заснування в 1918 р. становили особи, котрі пройшли через згадані табори полонених. Дивізія протягом усіх Визвольних Змагань відзначалася особливо високим національним і бойовим духом, що було визнане сучасниками: «Сірі працювали і працюють jako націоналісти», були «найбільшими агітаторами за Самостійність України серед військових», це «родина національних романтиків» [9, с. 169, 333]. Відомо, що серед старшин постійно точилися дискусії про духовність і майбутнє України. Військові мали різноманітні ідеали, які їх надихали на боротьбу: національна справедливість у розумінні Тараса Шевченка, козацтво, лицарство, войовничі традиції давнього часу, Україна сприймалася як святиця. Також відзначимо, що в армії УНР критичне ставлення до Православної церкви було помітним явищем.

Інший відомий дивізійник, приятель В. Падалки, уродженець Кубані, підполковник армії УНР Василь Прохода

(1890–1971) пройшов важкий життєвий шлях, зокрема служба в царській армії, участь у Першій світовій війні, полон, війна за незалежність України (1918–1920), поранення, десять років у ГУЛАГі. Лише випадково в поважному віці він опинився у США. Відзначимо, що В. Прохода протягом усього життя визнавав існування містичних феноменів. Він не розірвав відносин із православною церквою, проте сформував індивідуальні філософські погляди, близькі до рідновірських. Крім важливих мемуарів, він написав філософський твір «Думки про Правду», який уважав головною справою свого життя. Там він закликав людей жити власним духовним життям і відкидати «чужі мудрості». Він прославляв Бога як «Одвічного і Безмежного Духа життя». У його «Молитві Українця» повністю відсутня християнська термінологія, а Бог-Творець постає як добра сила, яка опікується Україною та її народом. У «Молитві» він згадує князя Олега, Петра Калнишевського, Григорія Сковороду, Тараса Шевченка, Івана Франка і «всіх, віддавших життя за волю України» [9, с. 298, 397]. Ці заклики повністю співзвучні рідновірським ідеям 1960–1980 рр., які ширилися у громадах віруючих західної української діаспори.

Мемуаристика, присвячена життю українців в кінці XIX – на початку XX ст., свідчить про зниження авторитету Православної церкви серед молоді навіть без більшовицької пропаганди. Відомий український громадський діяч Павло Крат (1882–1952) ретельно занотував специфіку життя молоді людини на Полтавщині та свій розрив із християнством, незважаючи на певну власну релігійність. Опинившись у Канаді, він у 1913–1918 рр. видавав антирелігійний часопис «Кадило», де гостро критикував католицьку і православну церкви. За іронією долі пізніше під тиском родини П. Крат отримав теологічну освіту і став пастором пресвітеріанської церкви в Канаді, хоча й продовжив українознавчі дослідження [7, с. 123–127, 170–172].

У спогадах О. Храпачова (1889–1931), штабс-капітана царської армії (1917), старшини армії УНР (1918–1922), описані настрої в Чернігівській духовній семінарії (1904–1911): «Більшість семінаристів були безбожниками і до статутних суворих вимог семінарського життя ставилися неповажно, ... у Великій піст семінаристи, голодні через пісні обіди, під час уроків смажили на свічках (у вичищених коробочках з-під вакси) сало – навіть під час Закону Божого ... крали й церковне вино кагор ... Не любили діти й уроки біблійної історії, «із'ясненіє священново пісанія» та церковні співи». Після смерті батька (дяка) Олександру було запропоновано посісти його місце в епархії, на що він відповів: «Я атеїст, збираюся навчатися далі, а не служити церкві». Відзначимо, що, незважаючи на скандал, Правління семінарії надало можливість молодому чоловікові закінчити заклад [6, с. 93–94].

Вищезгаданий В. Прохода у своїх спогадах розповів про хорунжого Сірожупанної дивізії Семена Зубчика, який відкрито дискутував із полковим священником. Під час розмови про успіхи комуністичної пропаганди він жартівливо сказав: «А знаєте, панотче, ваша думка правдива. Лише одна біда: наші докази на них не впливають, а ви могли б справді їх переконати. Підіть до них і побийте всіх тих клятих большевиків словом Божим!». Звичайно, слова Божого було мало [9, с. 305].

Ми стверджуємо, що участь у Національній революції та війні за незалежність підштовхувала її учасників до пошуку нових форм духовності, як ми це бачимо на прикладі М. Гаврилка. Це стосується визнання містичної картини світу, відмінної від християнського вчення, знайомство з медитаційними практиками, звернення до міфологічних образів. У цьому контексті згадаємо кількох відомих осіб. Олександр Клізовський (1874–1942), автор «Основ світорозуміння Нової Епохи», був кадровим офіцером царської армії, брав участь у бойових діях, зазнав поранення, чотири роки провів у полоні. До теософії і східної філософії він

звернувся вже після цих надзвичайних подій [14, с. 5–6]. Усесвітньо відомі письменники Д. Толкін (1892–1973) та К. Льюїс (1898–1963) брали активну участь у Першій світовій війні. Д. Толкін почав роботу над своєю головною книгою із міфологічним сюжетом «Сильмариліон» під час лікування в госпіталі в 1917 р. К. Льюїс звернувся до літературної творчості відразу після війни (1919), водночас він заперечував цінність християнства, хоча повернувся до нього пізніше. Д. Толкін і К. Льюїс були друзями і співпрацювали в літературному об'єднанні «Інклінги». Багато зі створених ними персонажів не вписуються в християнське світорозуміння.

Про серйозність змін у свідомості вояка свідчить приклад січового стрільця Михайла Горбового (1896–1941). Він народився у простій селянській родині (м. Косів, Івано-Франківська обл.), у 1914 р. добровільно вступив до Гуцульської сотні Українських січових стрільців, чотири роки провів у діючій армії. У його щоденнику 1917–1918 рр. відчуються ноти глибоких духовних переживань. Водночас М. Горбовий занурився у вивчення йоги та езотеричних учень Індії. Ми констатуємо, що в кінці війни звичайний молодий чоловік звернувся до відмінної від християнства світоглядної концепції. І цей досвід він визнав повчальним і життєво важливим: «1 грудня говорили з п. Устияновичем у справі гіпнозизму і спиритизму і т. и., що мені додало надії і на будуче його не покидати, а тим більше займатися скільки лише можливо буде... 10 грудня вислав лист до п. Устияновича зі своїми спостереженнями із книги “Ezoteryczna wiedra Indyi”, а саме: що котрий чоловік на війні чи взагалі у своїм життю як не вб'є нікого для своєї забавки, хиба в останнім разі для своєї оборони, той може бути певний за своє життя... З книжки “Yoga” довідуюсь про хід думок. Як пішов на війну 1914 року, то мав сильну думку, що до дому не прийду аж по трьох роках. Так і сталося... Сих доводів аж надто вистачає як мені, так і другому, щоб переконатись про правдиві правила “Yogi”, а також що як чоловік сильно постановить, то і станеться, лиш треба мати сильну волю... І чи ви, люде, що рахуетесь за мудрих і дорослих, чи знаєте, якою має бути жінка, а тим більше дівчина?.. А хто хоче знати, най прочитає декілька книжок з теозофії, як “Yogi”, “Ezoteryczna wiedra Indyi” і ин., і не пожалує» [4, с. 144–146]. Відзначимо, що в наступні роки М. Горбовий зайняв активну життєву позицію: служив в Українській галицькій армії, боровся з польським окупаційним режимом (за що кілька разів був ув'язнений), був організатором місцевої організації «Пласт». Ми не знаємо про його подальше ставлення до ведичної культури або варіантів українського рідновірства, проте вважаємо цей приклад зміни вояком своїх духовних цінностей показовим для свого часу.

Ще одним прикладом швидкого відновлення давніх традицій стало повернення козацької зачіски «оселедець» (більш правильна назва «чуприна»). Як відомо, у козацьких військах оселедець уважався ознакою досвідченого воїна. Із 1917 р. носіння цієї зачіски масово відродилося в армії УНР, вільному козацтві, серед повстанців-самостійників. Носіння оселедця було глибоко усвідомленим символом єдності із давньою традицією. Також це була публічна демонстрація своєї готовності померти за свої патріотичні переконання. І це не був вияв екзальтованих емоцій, оскільки кожен борець знав, що вороги не брали в полон живими козаків із оселедцем. Вояки усвідомлювали, що таку зачіску носив князь Святослав. Легендарний острів Хортиця у 1917–1920 рр. перетворився на своєрідну «Мекку» для українських військових. Отаман Ю. Божко відродив там «Запорізьку Січ», яка невдовзі перетворилася в один із найкращих підрозділів добровольців. Козацька традиція виявляла особливу пошану до характерництва (використання гіпнозичних, екстрасенсорних і магічних методів у військовій справі). Церква ж стояла осторонь цього феномена, уважаючи його «богопротивним».

Учасники збройної боротьби досить часто вказували на надзвичайні випадки передбачення майбутнього в умовах бойових дій. Важливо, що цей феномен було офіційно визнано талановитим українським командиром Яковом Гальчевським (1894–1943). Він, штабс-капітан царської армії (1917), полковник армії УНР (1922), у 1922–1925 рр. успішно керував загонами Подільської повстанської групи. У своїх спогадах він ретельно описує бойові дії, побут і звичай повстанців. Нашу увагу привертає епізод із визнанням ефективності особливої інтуїції, яка відповідає канонам козацького «характерництва»: «Вже світає. Я наказую козакам тримати коней в руках, виставляю варту й сам лягаю на горбочку в вікні подріматися. Ще добре не заснув, коли в півдрімоті бачу виразно трьох большевиків, з кілометр від нас. Вони ідуть на конях вперед, а за ними в 300–400 метрах решта большевицької кінноти, не менше полку. Бачу, як іде пил з-під копит. Щоб побачити, чи козаки держать коні в руках, я схоплююсь. Дивлюсь: дійсно, багато коней ходить самопас... А тут вже біжить вартовий із горбка. Питаю, що там. Каже – іде багато кінноти, і показує рукою. Дивлюсь у латорнету й бачу, здивований, цю саму картину, яку бачив у півсні: цих трьох большевиків попереду, ця сама довга колона кінноти, від якої несеться курява» [3, с. 267–268].

Також Я. Гальчевський надавав належне особливим здібностям своїх підлеглих: «Між інш. сот. Карабчевський мав надзвичайну інтуїцію. Він напр. казав мені завсіди, коли буде бій, а коли пройде день спокійно... Сотник Карабчевський прибув від Хмари до мене, напівсонного, і каже, що перед вечором ми ще будемо мати бій з червоними другий раз, але він передчуває, що ми большевикам дамо порядну «сипку». І дійсно, біля години 15-ї мої обсерватори оголошують наступ червоної кінноти на ліс, де ми перебували» [3, с. 287–288].

Наведені вище свідчення перегукуються з умовами формування неязичницьких товариств у Прибалтиці й серед вірменських націоналістів. Про засновників «Дієтуріби» Ернста Брастиньша (1892–1942) та Гарегіна Нжде (1886–1955) можна сказати те, що їхня свідомо прихильність до давньої культури свого народу й усвідомлення необхідності духовного відродження були помножені на особливі емоції бойового досвіду.

Відеології Організації українських націоналістів (долі-ОУН) 1930-х рр. існували елементи, які відповідали рідновірському світогляду. По-перше, це піднесення нації до рівня найвищої цінності. По-друге, релігійна політика ОУН, яку було проголошено під час заснування організації в 1929 р., не включала в себе елементи, які заперечували б створення релігійних організацій, подібних до рідновірських: «Українська Держава визнаватиме повну свободу релігійного сумління... У школі допускатиметься навчання релігії тих культів, які не будуть проявляти денационалізаторських тенденцій. Українська держава буде сприяти розвитку української національної церкви, незалежної від іноземних патріархів, та українізації релігійних культів» [1, с. 8, 72, 75].

У середовищі ОУН у 1930-х рр. могли зародитися або поширитися світоглядні ідеї, подібні до рідновірських. Відомий ідеолог ОУН Ю. Ліпа хоча й уважав за необхідне створення української національної християнської церкви, проте включив до державницької ідеології дохристиянську спадщину – трипільську культуру як основу етногенезу українців. Керівник культурно-освітньої референтури ОУН О. Ольжич-Кандиба був професійним археологом і дослідником трипільської культури. Пізніше В. Шаян тлумачив його світогляд як рідновірський.

Існує ще одне вагоме свідчення про спробу відродження дохристиянських вірувань серед членів ОУН у 1930-х рр. Ветеран організації П. Войновський, християнин за віросповіданням, у своїх спогадах з обуренням згадував, що провідник ОУН на українських землях в складі Румунії О. Зибачинський утворив молодіжну групу, яка відкинула

християнство та «відроджувала» язичництво, віру в Дажбога й Перуна. На зауваження щодо зречення християнства він відповідав: «Я є вільна, глибоко освічена людина і знаю, як маю діяти, щоб не запламити своє ім'я теренового провідника ОУН. Один з головних принципів нашої націоналістичної Організації – свобода людини...». П. Войновський повідомив, що О. Зибачинський розглядав свій гурт як законспіровану структуру найбільш відданих членів ОУН. Гурт мав ідеологічну літературу, у якій йшлося про містичну допомогу Перуна князівським воїнам, і присягу. Надали О. Зибачинський належав до ОУН(м), після війни опинився в таборах для українських емігрантів у Західній Німеччині, пізніше виїхав до Австралії [2, с. 160–165]. Відзначимо, що описаний епізод мав місце в 1936 р., тобто ще до того часу, коли В. Шаян спробував писати на рідновірську тематику.

П. Войновський пояснював захоплення членів ОУН дохристиянськими віруваннями впливом ідеології німецького націонал-соціалізму та італійського фашизму. Ми погоджуємося з тим, що на розвиток рідновірського руху в 1930–1940 рр. могла вплинути ідеологія відродження оновлених язичницьких вірувань у Німеччині («Товариство Туле») і діяльність різноманітних теософських товариств у Західній Європі. У цей час у країнах Східної Європи також поширилися неоязичницькі рухи, які органічно поєднувалися із націоналістичною ідеологією: «Дієтуріба» (Латвія), «Ромува» (Литва), «За друга» (Польща).

ОУН не стала організацією, яка підтримала український рідновірський рух. С. Бандера зробив уточнення релігійної програми ОУН, звузивши її, порівняно з програмою 1929 р., до визнання лише християнських засад: «Український націоналістичний, визвольний рух, так, як його унапрямує ОУН, є рухом християнським, його найглибші коріння є християнські». Пізніше ця теза лідера ОУН була використана для чіткого відмежування організації від рідновірського руху, розкольницького, за її оцінкою [1, с. 162–163].

Українська творча інтелігенція в 1930–1950 рр. також виявила зацікавлення дохристиянською духовністю. Поети Б. Кравців і Б.-І. Антонич видавали у Львові в середині 1930-х рр. літературно-мистецький часопис «Дажбог» [16, с. 10]. Останній звертався у своїй поезії до тематики солярних символів як виявів давньої культури. Образ Дажбога як Бога та постаті інших богів опинились у центрі уваги поета з Полісся І. Хмілья у вірші «Я чув не раз...» (1944) [17, с. 67–68]. Вищезгаданий Б. Кравців видав у 1952 р. дослідження з питань української міфології «До проблеми Тура-Сварога-Трояна» [11, с. 43–50].

Отже, можна стверджувати, що перші вияви української рідновірської релігійності пов'язані з колом осіб із середовища СВУ (1914–1918), а саме: М. Гаврилком, М. Луцкевичем, В. Пачовським. Пошук нових форм духовності захоплював українських військових часів Визвольних Змагань 1917–1921 рр. Це виявлялось у сакралізації України, нації, Тараса Шевченка, у захопленні давньою історією, архаїчними військовими звичаями й подекуди ведичною культурою та йогою. Указані тенденції розгорталися на фоні зниження авторитету Православної церкви. Рання ідеологія ОУН передбачала розвиток проукраїнських релігійних культів без чіткої орієнтації на християнство. Ми вважаємо достовірними відомості про існування рідновірської релігійної групи діяча ОУН О. Зибачинського в 1936–1941 рр. Пізніше С. Бандера визначив чітку орієнтацію ОУН(б) на християнство, що припинило розвиток рідновірства в межах організації.

Поява української рідновірської релігійності збіглася в часі із подібними процесами в Європі, де після Першої світової війни виникли неоязичницькі релігійні організації. Українське рідновірство не змогло набути організаційних форм в умовах панування тоталітарних режимів.

Об'єктом культового шанування в зазначений період насамперед були боги Дажбог і Перун. Отже, В. Шаян та

Л. Силенко не мали першості у формуванні української рідновірської релігійності у ХХ ст., оскільки перед ними були активні попередники.

Література

1. Баган О. Націоналізм та націоналістичний рух / О. Баган. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 191 с.
2. Войновський П. Моє найвище щастя: Спомини / П. Войновський. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. – 304 с.
3. Гальчевський Я. Проти Червоних окупантів / Я. Гальчевський. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. – 360 с.
4. Гуцули у Визвольній боротьбі: Спогади січового стрільця Михайла Горбового / упор., вступ. слово, примітки, додатки, біограф. дов. Р. Ковалья, Ю. Юзича, П. Арсенича. Серія «Українська воєнна мемуаристика». – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. – Т. 4. – 2009. – 472 с.
5. Дмитрук В.Г. Вони боролися за волю України (Нарис історії Сірожупанної дивізії): [монографія] / В.Г. Дмитрук. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – 286 с.
6. Коваль Р. Іван Ремболович: Історичний нарис / Р. Коваль. – К.: Історичний клуб «Холодний Яр», 2012. – 464 с.
7. Коваль Р. Кризь павутиння змосковщення. До життєписів Павла і Михайла Кратів / Р. Коваль. – К.: Історичний клуб «Холодний Яр», 2013. – 352 с.
8. Коваль Р. Михайло Гаврилко: і стеком, і шаблею. Історичний нарис / Р. Коваль. – К.: Історичний клуб «Холодний Яр», 2011. – 472 с.
9. Коваль Р.М. Тернистий шлях кубанця Проходи: Документальний роман / Р.М. Коваль // Вступ. Слово Р. Ковалья. – Вінниця: ДП «ДФФ», 2007. – 404 с.
10. Колодний А.М. Рідна Українська Національна віра (РУНВіра) як діаспорне релігійне явище // Історія релігії в Україні: у 10 т. / за ред. проф. А. Колодного. – К.: Український видавничий консорціум та УАР, 2013. – Т. 9: Релігія і Церква в історії української діаспори. – 2013. – 906 с.
11. Кравців Б. До проблеми Тура-Сварога-Трояна / Б. Кравців // Київ. – 1952. – № 1. – С. 43.
12. Лозко Г. Українська Віра (Українське язичництво) – етнічна релігія українців / Г. Лозко // Релігійна панорама. – 2001. – № 8–9. – С. 99–105.
13. Падалка В. Цінна знахідка / В. Падалка // Відродження – USA – Atlantic Citi – ORIANA. – 1972. – № 1. – С. 22.
14. Рудзите Г. «С неиссякаемой энергией и несломимой верой...» / Г. Рудзите // Клизовский А.И. Основы миропонимания Новой Эпохи / А.И. Клизовский. – Минск: ООО «Вида-Н» – ИП «Лотаць», 1998. – 816 с.
15. Смержевская О.А. Украинское родноверческое движение: формирование, развитие, перспективы / О.А. Смержевская // Indigenous religions. «Русь Языческая»: этническая религиозность в России и Украине в ХХ–ХХІ вв. / сост. и общ. ред. Р.В. Шиженский. – Н.Новгород: НГПУ, 2010. – 233 с.
16. Старовойт І. Богдан-Ігор Антонич / І. Старовойт, Л. Стефанівська. – К.: АртЕк, 2001. – 62 с.
17. Хміль І. Українське Полісся / І. Хміль. – Чикаго: Видавництво колишніх воєнків УПА в ЗСА і Канаді, 1976. – 255 с.
18. Хміль Т.В. Проблема духовності в етико-релігійному вченні Лева Силенка: дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.11 «Соціальна філософія» / Т.В. Хміль. – Дніпропетровськ: Національна гірнична академія України, 2001. – 165 с.

19. Шаян В. Джерело сили української культури / В. Шаян // Шаян В. Віра предків наших / В. Шаян. – К.: Гамільтон, 1987. – С. 429–447.

20. Ємець В. Вельмишановний і Дорогий... / В. Ємець // Рунвіст. – 1970. – № 18. – С. 72.

Анотація

Беднарчик Т. Р. Перші вияви української рідновірської релігійності у ХХ столітті. – Стаття.

У статті розглядаються документальні свідчення про наявність рідновірської релігійності в середовищі українських патріотів у 1910–1930 рр. Носіями ідеї відродження дохристиянської духовності були члени Союзу визволення України, учасники боротьби за незалежність України 1917–1921 рр. і деякі члени Організації українських націоналістів. Пошук нових духовних орієнтирів був притаманний учасникам Першої світової війни у країнах Європи та українським військовим. Сюди входить шанування героїв давнини, сакралізація нації, звернення до етнічної міфології й містичних практик. Член Союзу визволення України М. Гаврилко та діяч Організації українських націоналістів О. Зибачинський відкрито закликали сучасників до відродження релігії предків українського народу й особисто шанували Дажбога та Перуна.

Ключові слова: рідновірство, Союз визволення України, Організація українських націоналістів, Дажбог, Перун.

Аннотация

Беднарчик Т. Р. Первые проявления украинской родноверческой религиозности в XX веке. – Статья.

В статье рассматриваются документальные свидетельства о наличии родноверческой религиозности в среде украинских патриотов в 1910–1930 гг. Носителями идей возрождения дохристианской духовности были члены Союза освобождения Украины, участники борьбы за независимость Украины 1917–1921 гг. и некоторые члены Организации украинских националистов. Поиск новых духовных ориентиров был присущ участникам Первой мировой войны в странах Европы и украинским военным. Сюда входит почитание героев древности, сакрализация нации, обращение к этнической мифологии и мистическим практикам. Член Союза освобождения Украины М. Гаврилко и деятель Организации украинских националистов О. Зибачинский открыто призывали современников к возрождению религии предков украинского народа и лично почитали Дажбога и Перуна.

Ключевые слова: родноверие, Союз освобождения Украины, Организация украинских националистов, Дажбог, Перун.

Summary

Bednarchyk T. R. The first show of Ukrainian Native Faith religiosity in the XXth century. – Article.

Documental evidences of the existence of Ukrainian Native Faith religiosity among Ukrainian patriots are represented in the article. The members of Liberation Union of Ukraine, the fighters for Ukrainian Independence (1917–1921) and some members of Organization of Ukrainian Nationalists were the mediums of idea about before Christ spiritual renaissance. The participants of the World War I in European countries and Ukrainian military men were searching for new spiritual models. They included honoring the ancient heroes, national inspiration, appealing to ethnic mythology and mystic practices. The members of Liberation Union of Ukraine M. Havrylko and the figure of Organization of Ukrainian Nationalists O. Zybachynsky called the people of their time to renew the religion of Ukrainian forefathers and honored Dazhbog and Perun by their own.

Key words: Native Faith religiosity, Liberation Union of Ukraine, Organization of Ukrainian Nationalists, Dazhbog, Perun.